

Ki a palóc?

Dr. Fancsik János véleménye a palóckutatásról

Életem során – bár különös jelentőséget nem tulajdonítottam a kérdés tisztázásának – mindig úgy gondoltam, hogy én palóc vagyok. Palócságomat nem tekintettem sohasem érdemnek, de nem is szégyenkeztem miatta. Talán nem véletlen, hogy amikor egy vitában a palócokat szapulták, jó érzés volt idéznem az élete legszebb szakaszát Balassagyarmaton átélő Szabó Lőrinc versrészletét: *„ez a nép itt, ez a debreceni, / önzőbb volt, mint a régi, gyarmati, / keményebb inu és fürgébb eszü, / és amíg nem úgy beszéltek, hogy ü, / hogy lú, meg píz, addig a gyerekek / csak csúfolták a jövevényeket.”*

Gyerekkoromban a szavakat ugyanúgy ejtettem ki, mint édesanyám és édesapám, vagy a szomszédaink, barátaim és iskolatársaim. Nekem inkább az tűnt fel, hogy az utcánkba költöző lakásbérlet tisztviselőik másként, „úriasan” beszélnek. Biztosan azért, mert ők „urak”. Tájszólásom miatt először a pécsi orvosi egyetemre kerülésemtől jöttem zavarba. A kettőt „kattó”-nak, az is-t „izs”-nek, a húst „huss”-nak, a kolbászt „kalbász”-nak ejtő dunántúli évfolyamtársaim szívesen beszélgettek velem. Jól szórakoztatta őket sajátos tájszólásom. Nem tudták, mi az a *fűrök, kandli* és *rocska*, de azt sem nagyon értették, miért mondom úgy, hogy *meszetet*. Egy-két hétig kísérletet tettem, hogy megtanulok hozzájuk, illetve a professzorokhoz hasonlóan beszélni, de hamarosan feladtam. Csak „affektálva” ment volna, de abba meg beletört a nyelvem.

Aztán orvosként visszakérülve Salgótarjánba, a meglehetősen sokszínű nyelvi környezetbe az én beszédem is beleolvadt. Legfeljebb akkor tűnt fel kiejtésem idegenszerűsége, amikor magnószalagról visszahallottam, illetve ismerőseim kissé élcelődve jelezték, hogy reggel hallották hangomat a rádióban. Korosodván, az egész megyére kiterjedő orvosi praxisom, helytörténeti érdeklődésem és fotózásaim révén egyre jobban megismertem a megye természeti képét, falvait, lakosait, szokásaikat és beszédjüket is. Olvasmányaim során természetesen találkoztam a palócság jellegét, eredetét elemző írásokkal is, ezek közül Manga János *Palócföld* című kötete volt számomra a legmeghatározóbb és talán a leghitelesebb, mert a sok-sok tudományos adat ellenére sem tekintette egyértelműen lezártnak az ügyet. Így hát kialakult bennem egy kép, hogy én ide születtem, szeretem Mikszáthot, az ő Görbeországát, a Palócföld virágait, a krumpligancát, a laskát, tehát közülük való vagyok.

Szívesen hallgattam egykori iskolatársam, az Etes, Rau-aknáról elszármazott Kerényi Nárcisz meteorológus palócosan elmondott időjárás-jelentéseit a rádióban, hallgatom ma is Reisz András finoman szelid és Agócs Gergely keményen karakteres füleki tájszólását. Olvastam Nagy Zoltán

palóc mesegyűjteményeit, Solymár József mátraballai és Tózsér Kapcsos Anna kazári palóc emlékeit. S mindezzel együtt megérint egy-egy újabb adalék, tudományos (vagy csak annak látszó) megállapítás is a palócokról.

Legutóbb egyik, Kanadában élő volt egyetemi társam hívta fel figyelmemet, hogy olvassam el Czeizel Endre genetikai könyvét, melynek alapján egyértelműen lezárható (többi között) a palócok eredetének kérdése. Elolvastam, de sokkal okosabb nem lettem. Véleményem szerint e soktényezős kérdésben (genetika, néprajz, folklór, vallás, földrajzi helyzet, történelem) egyfajta bizonyíték – legyen az akár a jelenleg legmodernebbnek tűnő genetika – szerintem semmiképpen nem lehet perdöntő. Ezek a genetikai távolságokat, összefüggéseket ábrázoló táblázatok nagyon erőltetettnek tűnnek. Már csak azért is, mert a vizsgálatba vontak köre sem határozható meg pontosan. Egy régebbi, az északi szlávokhoz hasonló genetikai tulajdonságokat megállapító kutatás utánvizsgálata során például kiderült, hogy annak a két falunak a lakossága néhány emberöltővel korábban szinte teljesen kicserélődött. A régebbi, délebbre költözött magyar-palóc lakosság helyét a helyükre települt és nyelvüket átvevő szlovákok foglalták el, génállományuk tehát nem a palócoké volt.

Magát a *palócz* szót először a XVI. századból származó, valamilyen kecskeméti, vásári irományban találták meg. Jellegzetes beszédjük alapján sorolták ide a Nógrád és Hont, majd Heves és Borsod területén élő népcsoportokat. Először az Árpáddal bejövő törzsek egyikének, a kunokkal azonos *kunpalócz*nak tartották őket, aztán sokáig a lengyel-orosz (*polovetz*) elmélet tartotta magát, majd az itteni hegyek között élő tótokkal keveredett, furcsa beszédű csoportokat tartották palócnak. Ennek viszont ellentmond a *polovetz* ('síkvidéki') szóeredet. Eleinte pejoratív kicsengése volt a névnek, maguk a palócok nem szívesen használták. A fordulatot ez ügyben Mikszáth irodalmi tevékenysége hozta. Az utóbbi évtizedekben egyre nőtt a szakirodalom, kongresszusokat rendeztek, és rendeznek ma is. Akadozva ugyan, de tudomásom szerint napjainkban is zajlik az MTA átfogó palóckutatási programja, s az interneten is meglehetősen sok írás jelenik meg e témában. Némelyikük durván elfogult, a tények helyett zagyva feltételezések-re alapozva igyekezik bizonyítani a maga iráni, avagy finnugor igazát.

Manga János László Gyulát idézve a következőket írja: „A ma palócnak nevezett néprajzi csoportnak a honfoglaláskor szlávok, illetve elszlávosodott avarok által lakott telepei közé a kabarok, továbbá Huba és Lél törzsének nemzetségei ékelődtek, aminek következtében az itt lakó népelemek nyelvkincsük egy részét a hódítóknak átadva, elmagyarosodtak.” Nos, ezt a hosszú körmondatot bizonyítani, de megcáfolni is nehéz, de legalább tovább lehet rajta gondolkodni.

Mostanában én is ezt teszem. Az előzőekben leírtak mellett az is inspirál, hogy a Palócföld új szerkesztőségének programismertető bemutatkozásán is nyomatékosan felmerült a kérdés, hogy meddig terjeszkedik a Palócföldnek nevezett földrajzi egység, és akik ezt a tájat benépesítik, azok mind palócok-e?

Ha én még az egyértelműen német nyelvterületről származó Wágner Julianna nevű édesanyám és a talán lengyel vagy tót eredetű édesapám után is esetleg palócnak számítok, akkor nem tudom, hogy születési vagy lakhelyem, antropológiai habitusom, lelki alkatom, hajam, szemem színe, nevem, vércsoportom, netán génállományom alapján lennék a palócok közé sorolható? Vagy egyszerűen csak statisztikai zavaró tényező vagyok? S a két lányom? Egyikük beszéde még csak nem is emlékeztet a palóc nyelvjárásra, a másik pedig nálam is palócbb! Vagy csak úgy beszél? S palóc lehet-e a feleségem, aki Tolna megyei tájszólását mindmáig megtartva szívből jövően festette a palóc tájakat és írt róluk néhány verset is?

KETYKÓ ISTVÁN

Kirendelés szavak mellé

Már kaszálják pipacs borította nyaram
fehéren könnyeznek délceg nyárfáim
harmincöt elcsordogált évemmel takaródzom
s a hűvös májusok esti párnáin gyöngyöket hímez
bolond ifjúságom. Ki látott engem, szavak mellé rendelt
pásztort és ki figyelte egybeterelt mondataim...?

Harmincöt pipacs lobbantotta nyaramra
szerelem-ernyők szállnak
ugatnak feljűk akác állásokból sugár-fegyverek
ütődnek napjaimhoz gyönyörű koppanással
hajtogatok ájult lázasan hárs-hevedereket
érzem harminchatodik nyaram széna-illatát.
Kirendelés szavak mellé – – –

Őrzöm szemem sarkában öreg gőzösök szénporát
átrobognak éveim vágányain fűtűs hajnalok
látom vörös nap lebukó fényében
fészükre zuhanni a madarakat
becsapódásaikat a fák zöld sátrai közé –
mormolok magamban lefekvés előtt rövid imát
és érzem, ahogy szemem örökmécseséhez verődnek
apró álom-bogarak.